

Les caves Vilarrosal de Mollet del Vallès

M. Carme Macià i Gràcia

Historiadora

L'ORGANITZACIÓ DE LA FAMÍLIA RURAL CATALANA COM A FACTOR DESTACAT EN
EL DESENVOLUPAMENT COMERCIAL I INDUSTRIAL DELS SEGLES XIX I XX

En la Catalunya rural, per la important connexió entre família i propietat, les relacions entre filiació, herència i matrimoni, d'antuvi s'han regit per normes explícites i complexes. El sistema de parentiu pairal es fonamentava per un sistema de llinatge, entenent per llinatge un grup de filiació que té consciència de descendir d'un avantpassat comú. Les cases menys benestants del camp no tenien unes genealogies elaborades; no obstant això, el sistema de filiació funcionava de la mateixa manera, fins i tot els masovers establien un hereu, i podien recordar el seus ascendents, com a mínim de dues o tres generacions. En general recordaven la data que havien entrat a la casa. Si era una masia petita pertanyent a la branca menor d'un llinatge també solien recordar la casa d'on procedien.

El conjunt de normes que seguien les grans cases pairals permetien a les famílies controlar el nombre dels seus membres. En cas de necessitat de mà d'obra, (conreus de terra, propietat extensa, etc.), moltes vegades un o diversos germans o germanes de l'hereu es quedaven a la unitat domèstica. Però de forma més freqüent, el fadrister o cabaler havia de marxar; alguns s'instal·laven a una masia més petita que pertanyia al patrimoni del llinatge, d'altres anaven a la capital de comarca o a Barcelona. Aquestes escissions es varen produir en èpoques de fort creixement demogràfic, i amb la industrialització es va incrementar el fenomen, detectat ja des de la segona meitat del segle XVIII i una de les raons en el segle XIX que va fer possible la instal·lació de fàbriques i en el seu moment va accelerar el procés migratori.

Com ja és conegut, els fadristerns o cabalers de cases benestants varen jugar un paper important en l'emergència de la classe comerciant a Catalunya i en la formació d'un capital industrial familiar, en constituir les classes populars urbanes del segle XIX, com a petits artesans, petits comerciants, obrers tèxtils, i fer possible el desenvolupament industrial de Catalunya.

A partir del segon terç del segle XIX hi ha una forta consciència de les transformacions experimentades per la tecnologia i la indústria encapçalades pel sector tèxtil, amb indústries tan emblemàtiques com la Bonaplata, o l'Espanya Industrial, a Barcelona. Gairebé tots els observadors de l'època entenien aquells canvis no com una qüestió puntual, pròpia d'uns moments excepcionals de recuperació econòmica, sinó com un autèntic flux d'innovacions i transformacions que es relacionaven unes amb les altres i abastaven tots els sectors i els àmbits de la producció, tant agrícola com industrial. Però aquests canvis no només afectaven el camp tecnològic, sinó també la manera com s'havia viscut la productivitat durant segles, i fins i tot les relacions familiars. L'any 1869 es considera totalment desaparegut encara que proper aquell temps en què gairebé tota la indústria estava instal·lada en el domicili de cada família.

Cap el 1850, el treball a mans o a domicili representava a l'entorn d'una sisena part dels efectius. La resta es repartia entre una quantitat molt gran d'empreses petites i mitjanes, la majoria amb menys de cent treballadors. Molts d'aquells petits empresaris, davant la impossibilitat de competir amb els més grans s'agrupaven, per poder instal·lar un motor comú per a diverses fàbriques. La supervivència de la petita indústria estava afavorida per diversos factors: les relacions que les vinculaven als grans empresaris que preferien subcontractar-les en moments d'expansió de la demanda, abans d'augmentar la inversió en ampliacions o personal fix; la mateixa vinculació a les grans empreses que els facilitava assessorament tècnic i accés a xarxes comercials amb reducció dels costos de distribució i un altre molt important: la resistència que els donava la força del treball familiar, complementat amb altres fonts d'ingressos.

Vicenç Plantada, en les seves cròniques a *La Renaixença* de Barcelona, considera l'any 1840 un punt d'inflexió en la transformació de la societat agrícola a industrial a Mollet del Vallès, i descriu a l'abril de 1900 l'existència de cinc indústries que donaven feina a més de tres-centes persones. Malgrat aquesta implantació, l'activitat agrícola

mantenia la seva preeminència, i en molts casos, complementava el treball en les noves indústries.

En investigar la trajectòria vital de la família Sans, propietària de les caves Vilarrosal, varem comprovar que Joan Sans Mainou, fill d'un fadrister i nét del primer Sans masover de Can Vila-rosal de Parets¹, instal·la a Mollet un comerç de cereals, manté unes propietats agrícoles en la població d'origen, i n'adquireix de noves a Mollet. Aquest comerç de cereals va ser més tard una petita indústria familiar lligada a la botiga on el pare, com a cap de casa, seria qui la dirigiria. En això es reproduïa la unitat domèstica pairal, amb una diferència essencial: la producció familiar no es destinava a l'autoconsum, sinó que s'orientava, encara que fos a petita escala, a la venda.

Podem constatar el tarannà emprenedor de Joan Sans Mainou quan de forma conjunta amb Jaume Fonolleda foren qui realitzaren a Mollet les primeres proves amb canons contra pedregades, impulsades per Vicenç Plantada. Aquest molletà il·lustre anomena en Joan Sans Mainou en les seves cròniques de la revista *La Renaixença*, com a catalanista i totes les notícies que en dona estan relacionades amb activitats agrícoles. En una crònica del 9 de juliol de 1886 Plantada informa de la primera aparició de la fil·loxera en el que ell anomena "hermós Vallès", en una vinya de Josep Sans en la propietat de Josepa Bordoy de Vila. Deduïm per les dates, que aquest Josep Sans era en Josep Sans Parés, pare de Joan Sans Mainou. En una altra crònica del dia 20 d'octubre del mateix any, comenta la visita que van realitzar a la vinya d'en Sans, la Junta Antifil·loxèrica de Mollet presidida per l'alcalde Vicenç Pujol i en la qual van inspeccionar els resultats de dos tractaments diferents aplicats i del procés de la plaga on no hi va haver tractament².

És evident que aquesta família de petits comerciants, que més tard serien petits industrials del vi, partien d'unes arrels familiars de treballadors agrícoles, activitat que van mantenir i compaginar amb els projectes empresarials; un exemple proper de la importància que va representar la figura del cabaler en el desenvolupament del teixit comercial i industrial català. També s'observa la preservació dels orígens familiars en el nom donat a la indústria de transformació vinícola, que el nét, Josep Sans Rossell manté, tal vegada com un vincle familiar amb el seu passat rural encara proper.

APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DE CAN VILARROSAL

La història del cava a Mollet té un referent destacat en les caves Gomà, d'ampli renom en la nostra comarca i en els circuits més importants de comerç de vi escumós a Catalunya, i a la resta de l'Estat, a partir dels anys quaranta.

Els seus inicis ens apropen a unes altres menys conegudes pels molletans més joves, però sí recordades per la gent gran. Les primeres elaboracions del que aleshores era el xampany Gomà, varen ser en l'espai que pocs anys abans havien ocupat les caves Vilarrosal. La seva curta però intensa trajectòria va estretament lligada a la de la família que en va ser la iniciadora i propietària.

La família Sans procedia de la veïna població de Parets del Vallès i els seus avantpassats propers havien treballat de masovers en la masia anomenada can Vila-rosal. Segons consta en l'arxiu del propietari actual, quatre generacions de la família Sans en van ser masovers, des de l'any 1815 al 1909. Després, quan la família va marxar de la propietat, Pau Aguilà Vivet, de can Massó de Parets (l'actual Marineta), va signar un contracte de masoveria amb l'avi de l'actual propietari. Casat amb Maria Volard, de can Pepet, es va instal·lar a la propietat d'una nissaga paretana que es traspassà de mares a filles durant tres generacions, fins l'any 2001, quan la família de la Maria Tintó i Aguilà, néta del primer masover de la família, marxà de la masia, tot i que continuen treballant les terres de conreu fins a l'actualitat³.

Etiqueta del xampany Vilarrosal, cedida pel senyor Pere Lluís Pedragosa.

La masia de can Vila-rosal en l'actualitat. Fotografia feta l'octubre de 2006 per M. Carme Macià.

La casa pairal, encara dempeus, està documentada per primer cop l'any 878, i descrita en el llistat de jaciments d'època ibèrica i medieval del museu de Granollers, com a vila romana. És, doncs, una de les més antigues de la comarca. Es troba situada en territori del municipi de Parets del Vallès, dins del terme de Lliçà de Vall i amb accés pel camí de Palaudàries, des de la carretera Granollers-Sabadell. Els anys noranta va patir un greu deteriorament, esmenat per la rehabilitació que s'ha dut a terme els darrers anys. La importància de la propietat es fa palesa en l'extensió del territori, que el 1827 era de 77 quarteres, equivalents a una superfície de 2.939 àrees i abastava el bosc, l'era, la vinya i la masia. Està orientada a migdia, i construïda amb l'arquitectura de la típica masia catalana d'àmbit rural⁴.

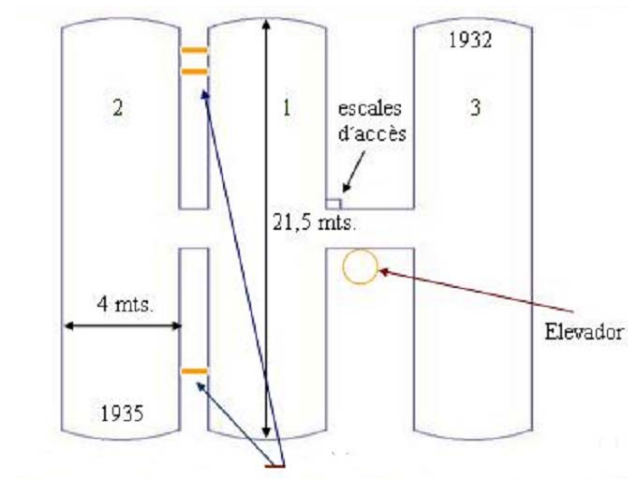
En Joan Sans Mainou, nascut el 1867 i iniciador del negoci que amb el temps serien les caves Vilarrosal, s'ha relacionat en un padró de l'arxiu històric de Parets del Vallès, de l'any 1855, com a nét del que seria el primer Sans masover, nascut a Sant Sebastià de Montmajor. També en l'arxiu de la família Sobregrau apareix amb data 1898, un document de venda d'una vinya per part de Vicenta Mainou Escuder, nascuda a Palau i resident a Mollet, vídua de Josep Sans Parés, i ambdós pares de Joan Sans Mainou. Els cognoms Sans Parés apareixen

en el padró municipal de Parets de l'any 1880 i en l'arxiu de la família Sobregrau, com a masovers de can Vila-rosal, concretament es cita en Joan Sans Parés, germà d'en Josep.

L'any 1902, els Sans van obrir a Mollet, un comerç de cereals, farina i vins a nom de Joan Sans Mainou, situat a l'antiga carretera de Ribes, actual carrer Jaume I núm. 98. La família vivia en una casa, en el mateix edifici on tenia el comerç. Darrera hi havia jardí i un pati, que donava a un carrer, l'actual Valentí Almirall, i al soterrani hi havia un petit celler. La dona es deia Josepa Rossell Burdoy, nascuda a Llinars del Vallès el 1873, i tenien dos fills: Maria i Josep. També hi vivia una minyona. El 1930, al padró municipal hi consta Joaquina Oriol, després hi entrà a treballar Gregòria Herrainz, i el 1945, Carme Obrador Blanch.

Al Padró de Contribució Territorial Rústica de 1914 en Joan Sans ja hi figura. L'any 1929 és un dels majors contribuents del municipi; en aquell moment paga 512 pessetes, (el major contribuent era Frederic Ros Sallent, amb 1.058 pessetes.) Al cap de pocs anys, els Sans es van vendre unes vinyes que tenien en terrenys de can Vila-rosal i van comprar a Mollet quatre quarteres del que s'anomenava vinya jove i dues de vinya vella. Per elaborar el vi, collien raïm d'una vinya a ponent del camí de la serra de Palaudàries, prop del cementiri, però també en compraven a les famílies Guiu i Mutgé. Aquests en tenien darrera de la Farinera, i de la fàbrica que en deien can Matosas, l'actual Indústries Químiques del Vallès⁵.

Cap a finals dels anys vint, quan el fill tenia 34 anys, decideixen donar un nou impuls al negoci. L'any 1930 el jove Sans marxa a França a aprendre el mètode d'elaboració del xampany. L'any 1935 traspassen la botiga a en Jaume Placias Fradera. Abans havien comprat dues cases al costat i l'edifici arribà a tenir uns 20 metres d'amplada i uns 60 metres de fondària. Al soterrani hi construeixen les caves, on mantenen tres sitges que ja tenien, tant per guardar cereals com vi, segons el període de l'any. Eren tres naus d'uns 21,5 metres de llargada per uns 4 metres d'amplada cadascuna i uns 2 d'alçada, amb una capacitat de 65.000 ampolles per nau. Les va bastir un constructor que vivia al carrer de San Llorenç, l'Antoni Mayol, popularment anomenat en "Ton Hermòs", i en Ferran Cros. En l'obra hi van arribar a treballar de forma alterna, dotze homes, i per facilitar el transport intern, a més d'una escala, hi van instal·lar un muntacàrregues que comunicava els 10 metres que separaven les caves, de la planta baixa de l'edifici. Es van acabar de construir l'any 1935.

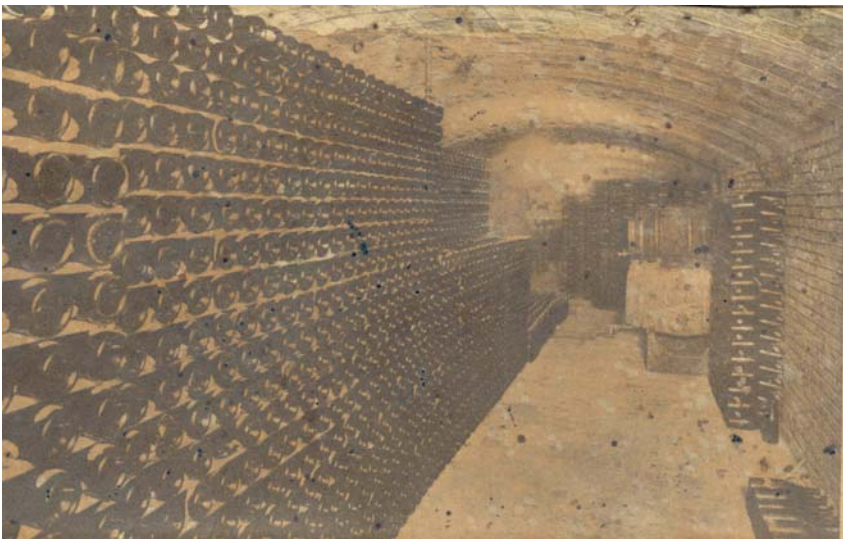
Plànol de les caves Vilarrosal realitzat pel Grup d'espeleòlegs urbans de Mollet del Vallès en la seva pàgina web:
http://garaje.ya.com/espeleourbanos/caves/index_archivos/frame.htm#slide002.htm

Grup de treballadors dinant, en la celebració de la fi de les obres de construcció de les caves.

Interior de les caves Vilarrosal, amb alguns treballadors.
Entre ells, el senyor Joan Pi Queralt.

Rimes d'ampolles dins les caves Vilarrosal.

Dins d'aquest procés d'ampliació, també van comprar tres premses, una d'elles elèctrica, a un ferrer veí de sobrenom en "Platero". A pesar d'haver engrandit el recinte, l'espai dels Sans aviat va quedar insuficient, i la família Mutgé, amb qui eren veïns i molt amics, es van oferir a guardar bótes i cubs per emmagatzemar excedents que no els hi cabien. El vi escumós que elaboraven era de molt bona qualitat i força conegut a tota la comarca. En feien de dues classes: el Vilarrosal, que es comercialitzava a 6 pessetes l'ampolla, i un altre de més qualitat: el Rosalet, a 8 pessetes. Per fer una comparació, 8 pessetes era el sou o jornal d'un obrer cada dia. Van arribar a treballar-hi unes sis persones de forma fixa, però en èpoques de poda, verema, envasat i altres feines al voltant de la vinya i el vi, es contractava personal eventual⁶.

LA DAVALLADA

El 15 d'abril de 1936, a causa de malaltia, mor a Mollet el pare, Joan Sans i Mainou, l'iniciador del negoci, i queda com a únic cap de la indústria i de casa, el seu fill Josep. En Josep Sans Rossell va ser president de la Lliga Regionalista de Mollet, regidor de l'Ajuntament, i director de la revista *Nostre Ideal*. Estava ben considerat entre els seus treballadors en no discriminar ningú a l'hora de contractar personal, encara que fossin simpatitzants de partits contraris a la seva ideologia. Les referències que hem recollit ens parlen d'un home il·lusionat per la seva feina, innovador, i de caràcter bondadós. La seva trajectòria va ser la d'una persona arrelada a Mollet i apreciada. La família Sans, en contrast amb els Gomà, van viure al poble, integrats: el pare va ser president de l'Ateneu i en el cas d'en Josep va estar compromès en activitats polítiques i socials⁷.

L'any 1937, en plena guerra civil, la CNT-FAI va col·lectivitzar l'empresa i confiscar els seus béns i productes. Algunes persones expliquen que hi van quedar unes tines plenes amb uns 30.000 litres de vi, i que es van descobrir anys més tard. Després d'estar pres a Barcelona, en el lloc que de forma popular s'anomenava la txeca San Elies, i el mateix any, van executar en Josep Sans, que aleshores tenia 41 anys i estava casat amb Montserrat Frigola Palau, de Santa Coloma de Farnés. El 24 de febrer de 1937 el cadàver apareix al cementiri de Montcada, junt amb el del capellà del col·legi de les monges, Ramon Bordes. L'Ajuntament va notificar a la Comissió de Responsabilitats que "s'ha procedit al segellament de les caves i demés dependències de Josep Sans i Josepa Rossell el 22 de juny de 1937"⁸.

A la casa hi van continuar vivint la seva vídua, la Montserrat; la mare d'en Sans la Josepa Rossell; la seva filla i germana d'en Sans, la Maria; i la minyona, la Gregòria. En Josep i la Montserrat no van tenir fills i la vídua, al cap d'un temps va marxar de Mollet. Maria, la germana, va morir de malaltia el dia 6 d'octubre de 1944, als 44 anys; era soltera⁹.

El 26 d'abril de 1940 el Ple de l'Ajuntament molletà, presidit per l'alcalde Simeó Rabassa, accepta la proposta del regidor Vicenç Solà, que informa que s'ha reconegut al cementiri de Montcada, el cadàver de Josep Sans i que es traslladarà a Mollet. Proposa que se li rendeixin honors de caràcter oficial. El Ple accepta per unanimitat, i es decideix (la cita és textual) "acompanyar-lo a l'última morada i que una comissió de l'Ajuntament, amb una altra de FET i les JONS organitzin la comitiva amb la col·laboració de la població". D'acord amb la família, es traslladaren les restes del cementiri de Montcada al de Mollet, on fou enterrat en un acte oficial presidit per la família i les autoritats. El 30 d'abril de 1940 *El Correo Catalan* publica una esquela¹⁰.

A principis dels anys 40, un industrial de Barcelona, en Ramon Gomà i Padullés, va negociar amb la Josepa Rosell la recuperació de l'espai per a la instal·lació d'unes noves caves: les caves Gomà, que més tard es traslladarien a l'indret on avui hi ha l'edifici que tots coneixem com el Xampany Gomà. L'espai de les antigues caves en el carrer Jaume I es va llogar per fabricar pastes de sopa, i també en Josep Armengol, que aleshores era el campaner de Mollet, hi va cultivar xampinyons durant un temps. Quan na Josepa Rossell va morir a Mollet, el 15 de juny de 1957, als 84 anys, van heretar la propietat uns nebots per part del marit, els germans Joan i Rosario Sans Cardús. En Joan va morir el 22 de febrer de 1970 i va fer hereva universal la seva vídua Carme Alfonso Roca. Les dues cunyades compartiren la propietat i el 30 de gener de 1984, van vendre la finca a Lluís Sala Garreta, que hi va construir els pisos i la botiga d'impremta actuals¹¹.

Dels pocs records que han quedat de les caves Vilarrosal, al magatzem del pati de la família Mutgé encara hi ha un cub ple amb vi dels Sans, que no gosen obrir perquè diuen que l'*esperit* que es despendria fóra verinós.

També s'han conservat diversos estris del laboratori que la senyora Josepa Rossell va regalar al senyor Pere Lluís quan hi treballava com a aprenent. Són unes balances, un alambí, un suport de provetes, dos termòmetres, un alcoholímetre centesimal Gay Lussac, un alcoholímetre patró, tres areòmetres Baumé, dos tubs de proves, una bureta i dues

FOLIO 144

REGISTRO CIVIL DE MOLLET DEL VALLES

N.º 3556356 /05

Número 25 DISTRITO _____

NOMBRE Y APELLIDOS José Sans Rosell Certificación Gratuita
(Ley 25/1986, de 24-12)

En (1) Mollet del Vallès - Barcelona

a las once minutos del día veinte y nueve de Julio de mil novecientos veinte y nueve, ante D. Juan Gay Carné Juez municipal _____, y D. José Dorado García Secretario _____, se procede a inscribir la defunción de José Sans Rosell de cuarenta años, natural de esta población, hijo de D. Juan Sans Mayrau de doña Josefa Rosell Bordoy domiciliado en esta calle de Gairoc 5, número 28, piso 1º de profesión Industrial y de estado casado con Montserrat Frigola Solau, de 40 años de edad, profesora sus labores, natural de Santa Coloma de Gramenet (Gerona) y vecina de esta misma, de cuyo matrimonio nació algún falleció en esta misma el lugar de el día cuatro de agosto del 1927 minutos, consecuencia de se ignora tipo de hemorragia interna traumática según resulta de y reconocimiento practicado, y su cadáver habrá de recibir sepultura en el Cementerio municipal de Mossoda

Esta inscripción se practica en virtud de orden del Juez de 1º Instancia i continuación de su auto de fecha 11 del actual según auto recaído al efecto y anterior por consiguientemente además que otorgó testamento recabado del Sr. D. Ramon Form Bellot, de Barcelona el día 3 de septiembre de 1927 habiéndola presenciado como testigos don Ramon Cayrol Segura y don Cayrol Sual del Riu mayores de edad y vecinos de esta misma

Leida esta acta, se sella con el del Juzgado y la firma el señor Juez los testigos de la manifestante de que certifico de la Montserrat Frigola Solau

R. Moral

A. Liral

José Dorado

El Secretario

El Jefe de Registro

Se acuerda a lo dispuesto sobre la materia, a instancia de parte interesada se hace constar que el difunto José Sans Rosell, fue muerto por Dios y por España, como es de dominio público el conocimiento de ello. Mollet a 8 de Enero de 1942.

El Juez, El Secretario (signatura il-legible).

ESPANA
MINISTERIO DE JUSTICIA
REGISTROS CIVILES

ESTADO MUNICIPAL DE MOLLET

Certificat de defunció de Josep Sans Rosell, en el Registre Civil de Mollet del Vallès, llibre 25, p.142. En el marge esquerre diu: «NOTA: De acuerdo a lo dispuesto sobre la materia y a instancias de parte interesada se hace constar que el difunto Jose Sans Rosell, fue muerto por Dios y por España, como es de dominio publico el conocimiento de ello. Mollet a 8 de Enero de 1942. El Juez , El Secretario (signatura il-legible)».

pipetes, dos fogons d'alcohol, i la primera màquina de tapar ampolles. Aquests estris —la majoria adquirits a França per Josep Sans Rossell— van quedar en el laboratori després que les caves es confiscassin i sense que en Ramon Gomà en fes ús. En Pere Lluís tenia molt bona relació amb la senyora Josepa i els hi va demanar com a record. Ella no hi va posar cap inconvenient i, segons explica en Pere, els hi va regalar de bon grat però amb un punt de melangia. Potser eren el darrer testimoni que conservava d'un projecte empresarial i familiar, truncat dolorosament, com tants altres, per una guerra absurda¹².

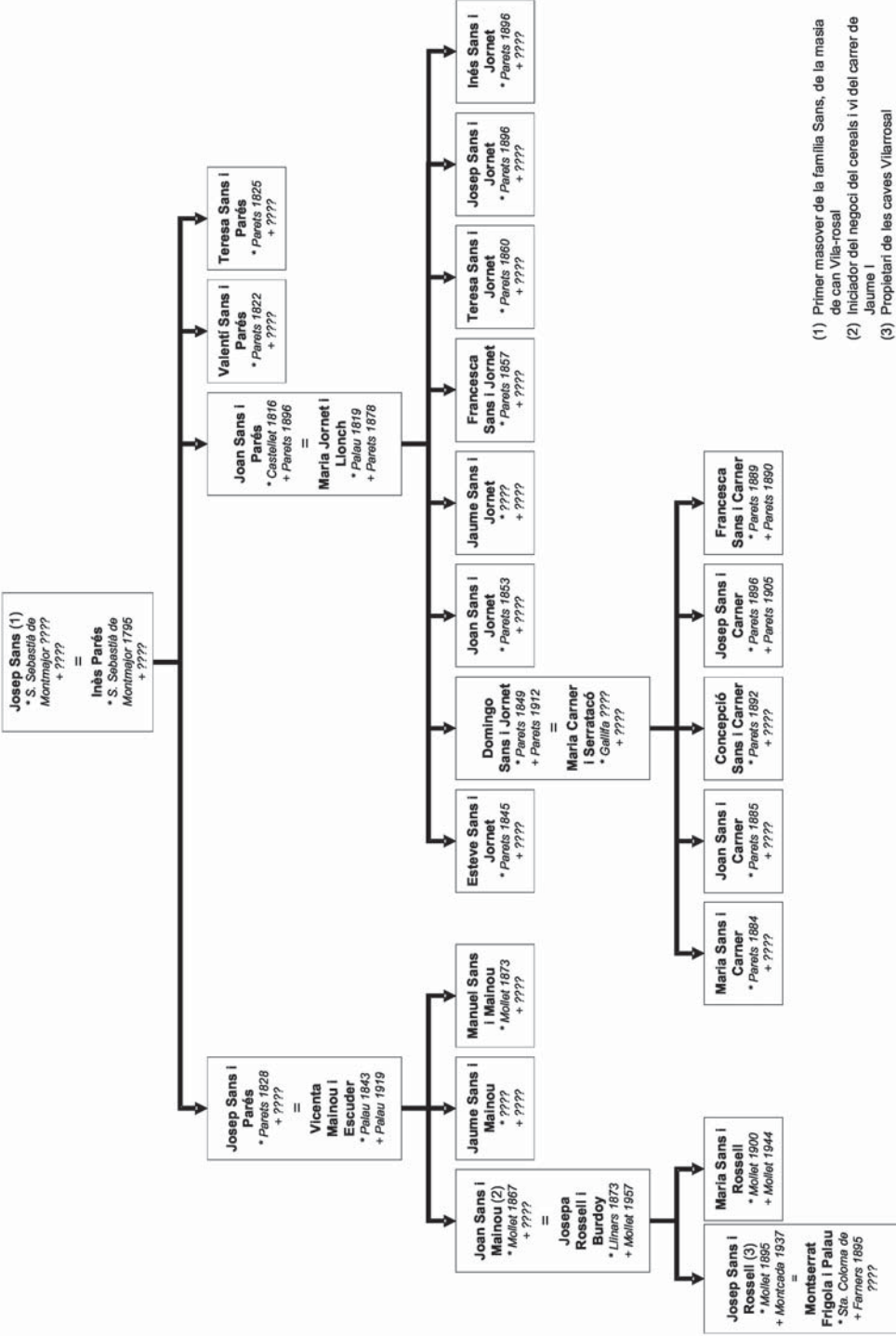
Tal com hem explicat en aquest article, en Josep Sans Rossell va néixer i viure a Mollet del Vallès i es va implicar en la vida associativa i política de la població en la defensa d'uns ideals i una manera d'entendre el seu entorn. Després de conèixer part de la seva vida i gran part de les seves idees polítiques i socials a través dels articles escrits en la revista *Nostre Ideal*, que s'han conservat gràcies al senyor Martí Pou i Torrents¹³, creiem que és un molletà que en el seu moment va gaudir d'un prestigi com a persona i com a industrial; i que després, llevat de les exagerades manifestacions dels anys 1940, més aviat dirigides a desviar l'atenció o a legitimar altres actuacions poc ortodoxes i en alguns casos criminals, va quedar oblidat i avui dia és una persona poc coneguda; per això creiem oportú destacar la conveniència d'una futura investigació de la seva biografia, d'una manera rigorosa i exhaustiva.

Balances adquirides a França, del laboratori de can Vilarrosal, recuperades i conservades pel senyor Pere Lluís Pedragosa.

Dos fogons del laboratori de can Vilarrosal, comprats a França, i recuperats pel senyor Pere Lluís Pedragosa.

- (1) Primer masover de la família Sans, de la masia de can Vila-rosal
- (2) Iniciador del negoci dels cereals i vi del carrer de Jaume I
- (3) Propietari de les caves Villarrosal

Recull genealògic dels membres de la família Sans dels segles XIX i XX. Hi destaquem: 1) El primer masover de can Vila-rosal, Josep Sans ?; 2) l'iniciador del negoci de cereals i vi a Mollet del Vallès, Joan Sans Mainou, i 3) el seu fill i impulsor de les caves Villarrosal, Josep Sans Rosell.

Bibliografia

- BOTER de PALAU, R. (2002). *L'Abans, Mollet del Vallès, Recull gràfic 1870-1965*. Editorial Efadós S.L. 666 p. Molins de Rei.
- BRETON, F. i BARRUTI, L. (1978). *La família i el parentiu*. Col. Conèixer Catalunya. Editorial Dopesa 2. 95 p. Barcelona.
- CORBALAN, J. i altres (1993). *Moledo-Mollet, 993-1993*. Ajuntament de Mollet del Vallès. 224 p. Mollet del Vallès.
- GARCIA-PEY, E. i SALVADOR M. (2001). *Recull onomàstic de Paret del Vallès*. Ajuntament de Paret del Vallès. 247 p. Paret del Vallès.
- NADAL J. I altres. (1994). *Història econòmica de la Catalunya Contemporània*. Enciclopèdia Catalana. Vol. 1.349 p. Barcelona.
- PEREZ, F. (1997). *Obres completes de Vicenç Plantada*. Dos volums. Centre d'Estudis Molletans. Col·lecció Vicenç Plantada. 261 i 238 p. Mollet del Vallès.
- PLANAS, J. (1991). *Estudis de Granollers i del Vallès Oriental. 4. Propietaris Organitzats. Estudi de la Cambra Agrícola del Vallès (1901-1935)*. Oikos-Tau, S. A. 268 p. Vilassar de Mar.
- PLANAS, J. (1994). *Jaume Maspons i Camarasa, Catalanisme i Agrarisme (1872-1934): Escrits polítics*. Eumo, 244 p. Vic.
- SUÁREZ, M. A. (2000). *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada. 369 p. Mollet del Vallès.
- VILAGINÉS, J. (2006). *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 280 p. Barcelona.

Webgrafia

Publicació electrònica del Grup d'espeleòlegs urbans de Mollet del Vallès:

http://garaje.ya.com/espeleourbanos/caves/index_archivos/frame.htm#slide002.htm

Arxius i fonts documentals

AHMMDV: Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès.

AHMPDV: Arxiu Històric Municipal de Paret del Vallès.

RCMDV: Registre Civil de Mollet del Vallès.

RCPDV: Registre Civil de Paret del Vallès.

RPMDV: Registre de la Propietat de Mollet del Vallès.

Veïns de Mollet i antics treballadors de Can Vilarrosal i Can Gomà :

Dolors Barceló i Mumbrú

Salvador Camp i Ibáñez

Pere Lluís i Pedragosa

Joan Pi i Queralt

Maria Sancho i Costa

Notes

1. La forma etimològica del nom de la masia és Vila-rosal, mentre que les caves van ser conegudes com a «Villarrosal», així com també el vi escumós que s'hi elaborava. En aquest article s'utilitzen les dues formes segons es faci referència a la masia o les caves.
2. PÈREZ, F. (1997). *Obres completes de Vicenç Plantada*. Volum 1 p. 91 i 92. Centre d'Estudis Molletans. Col·lecció Vicenç Plantada. Mollet del Vallès.
3. Informació facilitada per Maria Tintó i Aguilà, hereva actual de la masoveria de can Vila-rosal.
4. El senyor Pere Comalrena de Sobregrau és el propietari actual de la masia i en conserva l'arxiu històric des del segle XII, que conté una escriptura de descripció de béns, del segle XIX.
5. Informació facilitada per la senyora Dolors Barceló i Mumbú.
6. El senyor Joan Pi Armadans, hi va treballar, compaginant les feines de pagès en els períodes de temps en què es requeria mà d'obra suplementària. El seu fill, Joan Pi Queralt també hi va treballar de forma esporàdica. En l'actualitat té 92 anys, és veí de Mollet del Vallès i ens ha facilitat una important informació sobre el treball a les caves i els seus propietaris .
7. Informació facilitada pel senyor Pere Lluís Pedragosa, antic treballador de les caves Gomà, on va entrar a treballar quan tenia catorze anys, l'abril de 1943, al cap de poc temps que s'havia iniciat l'activitat industrial, en l'espai de les antigues caves Vila-rosal.
8. Llibre de sortida de la correspondència de l'Ajuntament de Mollet del Vallès. Amb data del dia 9 de setembre de 1937, la Comissió de Responsabilitats, registra l'acta d'incautació dels seus béns pel Col·lectiu de Camperols de Mollet.
9. Informació facilitada pel senyor Pere Lluís Pedragosa, completada amb dades del padró municipal de Mollet del Vallès dels anys 1930, 1936, 1940, 1945, 1950 en l'AHMMDV, i certificats de defunció del Registre Civil.
10. El certificat de defunció, consta al Registre Civil de Mollet del Vallès, al volum núm. 25, p. 142.
11. Censos consultats en el Registre de la Propietat de Mollet del Vallès.
12. Informació facilitada pel senyor Pere Lluís Pedragosa, antic treballador de les caves Gomà.
13. L'arxiu particular del senyor Martí Pou i Torrents està dipositat en l'AHMMDV.